

De wortels van Floralia

Door John Helsloot

De bloemententoonstelling die van vrijdag 17 tot en met donderdag 23 juni 2005 in de Wieringer Kapel te zien is, heeft een lange voorgeschiedenis. Het is een uitloper van wat historici en sociologen een 'beschavingsoffensief' noemen. Daaronder verstaat men het streven om lager geplaatsten in de samenleving door dwang of overreding tot een 'beschaafde' levensstijl te brengen. De eeuwen door hebben wereldlijke en kerkelijke autoriteiten, ondernemers en het 'maatschappelijk middenveld' zich druk gemaakt over het in hun ogen onbetamelijk gedrag van het eenvoudige volk.

Een terugkerende bron van conflicten waren vooral feesten en gemakkelijkheden. Juist op dit vlak kwamen immers openlijk de tegenstellingen aan het licht tussen 'ruw' gedrag en 'beschaafde' waarden zoals ordelijkheid, soberheid en arbeidzaamheid. Daarom werd getracht feesten zoals de kermis af te schaffen of tenminste in ordelijke banen te leiden. Tegelijkertijd werden bij wijze van compensatie voor het 'volk' vaak alternatieve, wel gepast geachte feestelijkheden georganiseerd. In de 19de eeuw noemde men dit in Nederland de 'veredeling van het volksvermaak'. Verenigingen van verontruste maar geëngageerde burgers speelden daarbij een belangrijke rol.

Een van de wapens die men in de tweede helft van de 19de eeuw in dit beschavingsoffensief hanteerde, waren merkwaardigerwijs bloemen en planten. De verenigingen die zich daarop toededen noemden zich Floraliaverenigingen. Zij organiseerden bloemententoonstellingen met een opvoedkundig karakter.

Ontstaan en doelstelling

Floralia ontstond in Nederland in 1871 in Zwolle. Daar kreeg een bloemist "de gedachte," zoals hij later zelf schreef, "om aan minvermogenden in de onaanzienlijke wijken der stad, alwaar de mensch ten eenemale van de natuur verstoken is, wat bloemen te verschaffen, om zodoende het leven en de bezigheid van deze minbedeelden wat op te wekken". Een commissie, 'Flora' geheten, deelde in het voorjaar pakjes met bloemzaad uit. Daaruit moesten in potten plantjes worden gekweekt, die men aan het eind van de zomer mocht inzenden op een speciale tentoonstelling. Voor de mooiste planten stelde de commissie geldprijzen beschikbaar.

Kort daarna werd in Amsterdam met steun van de 'Vereeniging tot veredeling van het volksvermaak' een soortgelijke tentoonstelling gehouden. Hier moesten de 'werklieden' de bloemstekjes kopen tegen geringe prijs. In 1873 werd een afzonderlijke vereniging opgericht die zich geheel ging toededen op de organisatie van dit type bloemententoonstellingen. Met een verwijzing naar de

antieke Romeinse bloemenfeesten kreeg de vereniging de naam 'Floralia. Vereeniging tot volksontwikkeling door het kweken van planten'. De Amsterdamse tentoonstelling was met veel meer publiciteit omgeven dan die in Zwolle. Daardoor was het vooral het Amsterdamse voorbeeld dat elders in het land navolging vond. Eind 19de eeuw waren er tientallen Floraliaverenigingen, merendeels in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Gelderland, Friesland en Zeeland.

Het uitgangspunt van de Floraliaverenigingen was dat als men leden van de 'arbeidende klasse' (ambachtslieden en geschoolde arbeiders) ertoe zou kunnen brengen om zelf plantjes op te kweken, dit indirect zou leiden tot een verandering van hun mentaliteit. Door de dagelijkse zorg voor een plantje zou ruw gedrag wel verdwijnen en plaatsmaken voor eigenschappen als toewijding, netheid en gevoel voor regelmaat. Wanneer man, vrouw en kinderen samen keken hoe het plant-

je groeide, moest dat de harmonie in het gezin wel ten goede komen. In zo'n gezellige, door plantjes opgefleurde woning had de man geen reden meer om naar de kroeg te gaan. Bovendien zouden feesten als kermissen hun aantrekkingskracht verliezen. Want omstreeks dezelfde tijd in het jaar, eind augustus of begin september, werden de Floraliatentoonstellingen gehouden.

Bloemententoonstelling

De bloemententoonstelling was het jaarlijkse hoogtepunt voor iedere Floraliavereniging. Deze werd meestal gehouden in (de tuin van) een sociëteitsgebouw en duurde één of twee dagen. Vooral in de jaren zeventig van de 19de eeuw waren de openingen plechtige gebeurtenissen, waarop de burgemeester of de voorzitter van de vereniging in aanwezigheid van plaatselijke notabelen het woord voerde en de doelstelling van Floralia nog eens uiteenzette. Daarna kon de tentoonstelling worden bezichtigd door de leden van de vereniging, de inzenders en het betalend publiek.

Uit beschrijvingen blijkt dat de tentoonstellingen betrekkelijk saai moeten zijn geweest om te zien. Grote aantallen potten met een meestal beperkt aantal plantensoorten (zoals begonia, geranium, fuchsia, coleus en heliotroop) stonden in lange rijen opgesteld op tafels of op de grond. Wanneer iemand een prijs had gewonnen, was dat aangegeven met een in de pot geplaatst gekleurd kaartje. Maar het ging de Floraliaverenigingen niet in de eerste plaats om het houden van een aantrekkelijke bloemententoonstelling. Niet de planten stonden voorop, maar de intentie waarmee die door de inzenders opgekweekt waren. Dáárvóór kreeg men een prijs, dus niet zozeer als beloning voor het kweken.

Het is weinig waarschijnlijk dat dit gezichtspunt precies zo gedeeld werd door de inzenders. Daarvoor moeten de prijzen, een geldbedrag variërend van enkele guldens tot een kwartje of huishoudelijke artikelen, voor hen op zich te belangrijk zijn geweest. De prijsuitreiking werd vaak opgeluisterd door een concert, terwijl de tentoonstelling werd beëindigd met een feestelijk samenzijn dat kon bestaan uit muziekkuitvoeringen, het optreden van een goochelaar en de gelegenheid tot dansen. Voor de inzenders moeten deze feesten, waartoe ze vaak met hun gezin gratis toegang hadden, eveneens erg aantrekkelijk zijn geweest. Ze maakten soms deel uit van de plaatselijke Koninginnedagviering.

Effect

Een terugkerende vraag bij het onderzoek van beschavingsoffensieven is die naar het effect ervan. Een antwoord daarop is erg moeilijk te geven, ook bij Floralia. Gedroegen arbeiders zich door hun Floraliaplantjes voortaan ingetogener? Sommige bestuursleden van Floralia dachten stellig van wel, anderen waren voorzichtiger en beschouwden de plantjes als niet meer dan 'druppelen, die den steen uithollen'.

Een andere manier om de vraag te beantwoorden is te kijken naar de respons op de bloemententoon-

In 1906 werd de bloemenvereniging 'Flora' in Den Oever opgericht door schoolmeester Bergwerf uit Oosterland. De vereniging had tot doel de mensen te interesseren voor en leren omgaan met planten. In het voorjaar of in de zomer werden er in het plaatselijke café tentoonstellingen gehouden. Het gebeurde wel dat er op zo'n tentoonstelling 1.000 planten stonden, wat voor het café te veel werd, zodat er uitgeweken werd naar de visserskapel in het dorp. Hier werd het groots aangepakt. Nog steeds is de vereniging erg actief op Wieringen. Ieder jaar tijdens de flora- en visserijdagen tonen de leden hun kunnen op bloemen- en plantengebied, alleen niet meer in de kapel, want die staat nu in het Zuiderzeemuseum. In 1989 werd de Floraliatraditie echter ook in de kapel weer hersteld, compleet met prijzen en wisselbepers. Samen met de KMTP organiseert het museum een Floralia die in de voetsporen treedt van de traditie die in Den Oever is opgebouwd. Alleen zijn het nu niet de 'arbeidende klasse' en de 'onvermogenen' die eraan meedoen. Deelnemers zijn nu de Enkhuizer basisscholen.

Bron: Floralia in de kerk, Erik Walsmit, 24 mei 1995.

stellingen. Die was bij de 'werkende stand', zeker de eerste jaren, vrij groot. In plaatsen als Amsterdam en Rotterdam bestelden duizenden, in kleinere plaatsen enkele honderden mensen plantjes bij de Floraliaverenigingen. Dit zijn weliswaar grote aantallen, maar deze vormen anderzijds slechts een fractie van de doelgroep als geheel. In latere jaren zakte de belangstelling doorgaans wat in en bleef een vaste kern over die ieder jaar trouw meedeed. Vanaf de jaren 1880 lijkt Floralia in steeds meer plaatsen vooral een zaak voor kinderen te zijn geworden.

Niet alleen bij de prijzen die men met de Floraliaplantjes kon winnen bestond er waarschijnlijk een discrepantie tussen de idealen van de verenigingen en de betekenis die de inzenders daar zelf aan hechtten. Want de verenigingen vonden het merkwaardig dat meestal maar de helft van de uitgegeven plantjes uiteindelijk op de tentoonstelling werd ingezonden. De stekjes konden natuurlijk mislukt zijn bij de kwekers thuis of niet mooi genoeg bevonden om in te zenden. Maar daarnaast achtten de verenigingen het niet onmogelijk dat velen eenvoudig gebruikmaakten van de gelegenheid om betrekkelijk goedkoop wat plantenstekjes te kopen, zonder zich verder veel gelegen te laten liggen aan de verheven doelstellingen van de Floraliaverenigingen. De Amsterdamse vereniging leidde daaruit al in 1878 af dat haar inspanningen 'om het kweken van planten onder de Volksklasse te bevorderen, door velen, op zijn zachtst uitgedrukt, niet worden gewaardeerd en alzoo het doel dat wij ons voorstellen op schromelijke wijze wordt tegengewerkt'. Toch bleek dat sommige besturen ondanks alles niet ontevreden waren over de weerklank bij de doelgroep. Andere trokken een radicalere conclusie en hieven hun vereniging na enige tijd op.

Daarbij speelde soms ook mee dat besturen in de min of meer goeie kringen, waaruit ze hun leden/donateurs recruteerden, te weinig steun kregen. Geheel onbegrijpelijk was dat niet. In de loop van de roerige jaren 1880 gingen arbeiders radicalere eisen dan voorheen stellen op het vlak van werk-

omstandigheden, lonen en ook het kiesrecht. Dat leidde in de boezem van de verenigingen tot twijfels over de zin van een enigszins idyllische onderneming als Floralia. Tegelijkertijd kregen betuttelende verenigingen als Floralia ook bij de arbeiders zelf, zeker in grotere steden, steeds minder weerklank. Maar op het platteland en voor kinderen behield Floralia vaak zijn aantrekkelijkheid.

Floralia in de 20ste eeuw

Al werden verscheidene Floraliaverenigingen aan het eind van de 19de eeuw opgeheven, andere zetten hun bestaan voort tot ver in de 20e eeuw of werden na enige tijd opnieuw opgericht. Bovendien ontstonden er verscheidene nieuwe verenigingen. Ik heb de indruk - ik heb hiernaar geen onderzoek gedaan - dat in deze verenigingen het opvoedende element van het plantjes kweken weliswaar niet geheel heeft ontbroken, maar dan toch een ander karakter heeft gekregen. Wanneer volwassenen nu nog deelnemen aan Floralia, zoals in sommige plaatsen in Noord-Holland en Gelderland, zal vooral het wedstrijdelement een stimulans zijn voor de leden. Daarnaast kreeg de bevordering van de liefde en zorg voor de natuur waarschijnlijk een belangrijker plaats in de doelstelling, vooral wanneer de verenigingen zich richtten op schoolkinderen. Onlangs schreef Jan Siebelink daarover in zijn roman 'Knielen op een bed violen' (p. 239, 256-258). Vermoedelijk hebben de culturele veranderingen vanaf de jaren 1960 ook het plantjes kweken voor de schoolfloralia een zachte dood doen sterven. Maar niet overal, zoals blijkt op de zestiende tentoonstelling van planten gekweekt door Enkhuizer schoolkinderen in het Zuiderzeemuseum. Die staat, zoals deze bijdrage heeft willen schetsen, in een lange traditie. ■

Deze bijdrage is gebaseerd op mijn boekje Floralia in Nederland in het laatste kwart van de negentiende eeuw (Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut, 1990) en mijn artikel over hetzelfde onderwerp in Spiegel Historiaal 27 (1992) 57-62.

FLORALIA. -- ZIERIKZEE.

**TENTOONSTELLING Zondag 5
Sept., van 10 tot 5 uur en Maandag
6 Sept., van 12 tot 4 uur.**

Prijsuitdeeling Zondag 5 uur.

**Toegang tuin van den heer VERWEB, (achterdeur):
voor de leden met ééne Dame-huisgenoot; meerdere
dames 10 cent; niet-leden 20 cent. **Vrije
toegang** voor min- en onvermogenenden.**

**INZENDING VAN PLANTEN: Zaterdag van
12 tot 2 uur.**

**TERUGHALEN: Maandag tusschen 5 en half-7
's avonds.**

**Elk lid dat de Tentoonstelling bezoekt,
krijgt een lot in de Tombola.**

**Deze loten zijn ook verkrijgbaar voor
niet-leden tegen betaling van 25 cents.**